

reseskildringar från helvetet

Lyckligtvis, för äventyrsturister och fåtöljmasochister, finns helvetet här på jorden. Helvetesbältet löper från Centralasien, via Mellanöstern, genom Afrika, där flammorna redan börjat lapa Medelhavskusterna, för att sedan göra en sväng över Norra delarna av Sydamerika.

I helvetet på jorden är det ständigt krig, pest och kaos. Om någon gång en slags statsmakt upprättas är det i regel av någon grupp kriminella kleptokrater eller krigarbaroner. Helvetet har förgårdar i resterna av Sovjetimperiet och de mer dansanta sydamerikanska storstäderna på låglandet. Men också i vissa urbana områden i USA och till och med i franska storstadsförorter finns filialer till helvetesbältet, platser som ges upp av polis, brandkår och dit turisterna aldrig kommer. Genom knarkhandeln är de också llerade med helvetestaterna.

Världen har med andra ord åter fått sina vita fläckar på kartan. Den gamla äventyrsgenren med sina bergsbestigningar, ensamseglatser runt jorden eller skidfärder till polerna var förvånansvärt seglivad. Men ödemarken känns numera nästan uttömd som material för de böcker som vill erbjuda oss ställföreträdande jävligheter. Reseskildringen från världens skräckzoner börjar etablera sig som en ny genre.

Den mest extreme bland dessa nya upptäcktsresande är amerikanen Robert Young Pelton, kultfigur och utgivare av den kontroversiella, ständigt i nya reviderade upplagor utkommande guideboken *The World's Most Dangerous Places*. Till en början var det ett kompendium av erfarenheter sammanställt av en grupp fantaster som träffade varann på internet. Ledargestalten Pelton försvann på sina resor påhejad från sina kamrater på webben och när han åter dök upp från något av världens helveteshål – Tjetjenien, Sierra Leone eller en nyupptäckt helvetesö i Söderhavet – basunerades än en gång glädjebudskapet "He came back alive!" ut.

THEROUX FÖLJER TENDEN

Nu har också grånade habituéer i reseskildringsbranschen som författaren Paul Theroux gripits helvetes-trenden. Tidigare är han mest känd för snälla resor som den runt Medelhavet för några år sedan, där han dessutom svepte förbi det då värsta getingboet genom att ta turkiskt kryssningsfartyg från Turkiet direkt till

Kairo. Senast reste han istället från Kairo till Kap per buss, i sällskap med kreatur på lastbilsflak eller paddlande nerför djungelfloder. På vägen blev han beskjuten av en av de många grupper av kalashnikovförsedda rövarband, som idag kännetecknar det Afrika där statsmakterna fördunstat.

För 40 år sedan arbetade Paul Theroux som ung idealistisk biståndsarbetare i Malawi och vistades då också mycket i Kenya och Tanzania. Återkomsten till dessa ruiner av länder blir en nästan oöverstiglig sorg för honom. Allt har blivit sämre på 40 år. Några av hans gamla kamrater från hoppets 60-tal har blivit högt uppsatta män i vad som med en generös definition kan kallas staten. Med stor finkänslighet, det finns gränser för vad man kan säga, redogör han för sina föga upplyftande samtal med dessa politiker, där vi mellan raderna kan blicka ner i avgrunder av inkompetens och samvetslöshet.

Där själva samhällenas väv ruttnat bort, finns ändå människorna kvar och Theroux's resa ger en rad miniporträtt av människor med en storhet i kaoset. Anständiga små människor, de som får världen att trots allt gå vidare, som Arthur Koestler skrev en gång om Sovjetunionen.

Till dessa hör definitivt inte den aristokrati i vita Landrovers som överallt i Afrika portionerar ut sitt bistånd från en vidunderlig flora av organisationer. Om dem och biståndet talar han med nära nog hat, och ser dem närmast som instrument för att hålla korrupta samhällen vid liv.

BERLIN – MOSKVA TILL FOTS

Vi européer behöver inte känna oss vanlottade, vi har våra egna smärre helveten inom räckhåll i det för tillfället glömda maffianästet Balkan och skurkregimernas Ukraina och Vitryssland. Så kan man nu nästan bli en äventyrsturist genom att gå från Berlin till Moskva. En sådan vandring skildrar den kände tyske journalisten och författaren Wolfgang Büscher. Han gick ensam, men ändå i sällskap med ett spöke – sin farfar. Soldat i Wehrmacht hade han också fått marschera från Berlin till

Moskva under det nu så avlägsna andra världskriget. Om han kom fram till Moskvas utkant fick familjen Büscher aldrig veta. Farfadern försvann där borta.

Så blir Büschers en vandring inte bara i rummet utan också i tiden. För vem kan på den väldiga stäppen mellan Berlin och Moskva vandra utan att historien ständigt är närvarande. Alla de bisarra och intressanta människor han träffar har upplevt för mycket historia för egen konsumtion, som ett kvickhuvud en gång sa om tyskarna. Och det förflutna grävs ständigt upp längs hans väg. Ja, alltså bokstavligen talat. Överallt i jorden ligger de döda soldaterna mellan Moskva och Berlin. Souvenirjägarna, i detta fall – grävvarna, är många. De få turister som letar sig till dessa trakter kan lätt komma över en tysk Wehrmachtshjälm – vid behov och kassa också tillhörande skalle med matchande skotthål.

På vägen varnas ständigt för de faror som lurar i Östern. Büscher gör den förvånande upptäckten att alla längs hans väg anser sig leva i den mer civiliserade västra delen av vad det vara månne. Europa slutar i själv verket just öster om – ja, den civiliserade västliga värld där man befinner sig. Fenomenet uppträdde som berlinaren Büscher upptäckte redan innan han hade lämnat centrala Berlin.

MARINSOLDATENS MINNEN

Helvetesbältet kan givetvis inte ligga där utan att den första världens makter dras till att röra om i häxbrygden och skicka sina högteknologiskt utrustade krigare dit för att – ja ingripa, vilket vanligtvis bara förändrar kaosets förlopp. Än får vi vänta på berättelserna bakom de officiösa TV-rapporterna från det andra Gulfkriget. Från det första finns emellertid nu en skildring från den enskilde marinkårssoldatens perspektiv som blivit en bästsäljare i USA. Boken heter *Jarhead*. Författaren Anthony Swofford kommer från en gammal amerikansk militärsläkt och började redan som 17-åring utbildningen som marinkårssoldat.

Han blev färdig med sin utbildning lagom till det första Gulfkriget. Efter kriget lämnade Swofford militären för att bli författare. *Jarhead* blir därför ett unikt dokument, en lyckad litterär framställning ur ett ohämmat subjektivt perspektiv, hur det är att vara prickskytt i marinkåren i ett krig.

Är dessa marinkårssoldater good guys eller bad guys? Swofford ger en närmast gripande bild av nära nog barn,

pojkar som stöps i en åtminstone ytligt sett förråad form av pervers manlighet utanpå en kärna av rädda scouter. Fienden såg han i stort sett bara som död. När infanteriet tågar in i de fientliga ställningarna är dessa redan övervältrade av bombmattorna. För första gången får vi i denna blandning av litterär form och reportage en beskrivning av hur det ser ut när splitterbomberna gjort sitt. Det är ett dödens burleska landskap, De fientliga soldaterna sitter döda kring slocknande lägereldar med kaffemuggarna framför sig. Förvridna skulpturer av grillade människor sitter i sina exploderande fordon mot en bakgrund av tom öken.

Så blir detta också en slags reseskildring från världens helvetesbälte. En skildring som förskräcker men också lockar på ett förbjudet sätt, en fasornas pornografi. Vi i den första världen försöker bygga både mentala och fysiska gränser kring detta eländets bälte kring jorden. Vi vill inte ha det hit. Ibland tränger människorna där borta igenom som vid ett elfte september. Men mest när de

oss nu kanske som en litterär genre med framtiden för sig. Så ironiskt då att de som engagerar sig mest högljutt i världens lidande, genom en förvrängd logik kommit fram till att de vita fläckarna på kartan lider av globalisering. Just de områden som är avskurna från de internationella ekonomiska och politiska systemen! Ensamma med sig själva och sina lokala plågoandar.

Lars Fimmerstad (Lars.Fimmerstad@telia.com) är frilansskribent.

BOKFAKTA

Anthony Swofford.

Jarhead. A Marine's Chronicle of the Gulf War. (Simon & Schuster 2003).

Paul Theroux.

Dark Star Safari. Overland from Cairo to Cape Town. (Hamish Hamilton 2002).

Wolfgang Büscher.

Berlin–Moskau. Eine Reise zu Fuss. (Rohwolt 2003).

